

MIMRA

Medlemsblad for Lindås Sogelag

Nr. 2

Mars 1989

2. årg.

Innhald:

Årsmøte i sogelaget	s. 2
Årsmelding for Lindås sogelag 1988	" 2
Marie Müllers Kjeksfabrikk	" 6
Strilemål: Rustfritt stål	" 12
Nokre historier	" 13
"MIMRA" er navnet	" 16
Mimrestund	" 16

Mars er årsmøtemånaden, og det er eit sogelag i framgang som ber inn til årsmøte på Søreidet den 12. mars. Sjå nærmere om dette inne i bladet.

Stø opp om sogelaget. Møt fram på årsmøtet og gjer ditt syn gjeldande om korleis sogelagsarbeidet skal drivast.
Vel møtt!

Å R S M Ø T E

I L I N D Å S S O G E L A G

vert i grendehuset på Søreidet
søndag den 12. mars kl. 16.00

Val

Årsmøtesaker

Kåseri av Leidulf Hundvin:
"Samferdsla gjennom tidene."

ÅRSMELDING 1988.

Etter årsmøtet på Søreidet den 13. mars 1988
har laget hatt eit godt arbeidsår.
Det er halde tre vanlege styremøte, og eitt
styremøte saman med styret i Masfjorden Sogelag
om eit eventuelt Bjørn West-museum.

Styret har vore samansett slik:

Leiar: Jan B. Thorsheim
Nestleiar:Hulda Bjørnevoll
Skrivar: Arvid Årseth/Audun Kvamme
Kasserar: Olav Kvamme
Styremedl.Harald Eide
Varamedl. Audun Kvamme
" Svanhild Tofting

Til alle styremøta har og leiaren i redaksjons-
komiteen Ottar Styve vore innkalla.

Redaksjonskomite for lagsbladet "MIMRA":

Ottar Styve
Arvid Hagesæter
Einar Helland

VAL

I år står desse på val: Leiar, styremedlemene
Olav Kvamme og Hulda Bjørnevoll, vara-
medlemene, revisor og valnemnd.

UTSTILLINGAR

Sogelaget tok del i vårsleppet 8.-9. mai på
Seim med biletet-utstilling og ein utvandrarstand
der Jahn Sjursen frå Hordaland utvandrararkiv
var med og fortalte og viste film frå det
arbeidet dei driv.

På Osterfjorddagane 18.-19. juni viste
sogelaget fram ei breid samling ting frå Bjørn
West og frå Karl Nesfossen si verksemد under
krigen.

Til denne utstillinga hadde også sogelaget bede
inn veteranar frå Bergen og distriktet. Omlag
50 veteranar møtte til festleg samvær på
barneskulen på Ostereidet.

Marie Laastad Lygre sine bilet vart stilt ut i
4 dagar då det nye senteret på Lindås vart
opna.

Bjørn West-samlinga vart lånt ut til
ungdomshuset på Risnes 8-10. april, og til
Bergen Forsvarsforening sitt arrangement på
sjøkrigsskulen 12. november.

LOKALHISTORISK MØTE 1988

var på Stord den 15.-16. oktober.
Emnet var: "Den lokale etterkrigshistorie - kva
og korleis".

Sogelaget tok del med 2 medlemer.
I 1989 skal det lokalhistoriske møtet vera i
Nordhordland.

Årsmøtet i Hordaland Sogelag gjorde attval på styret. Jan B. Thorsheim er no formann i Hordaland Sogelag.

Landslaget for lokalhistorie, som Lindås Sogelag er medlem av, skal i år ha sitt årsmøte på Røros.

Opplysningsverksemد

Sogelaget har nytta lokalavisene Strilen og Nordhordland for å gjera kjend ting av ålmenn interesse innan sogearbeidet. Ein takkar lokalpressa for samarbeidet.

Medlemsbladet "MIMRA", som kom med første utgåva i haust, vart godt motteke, og laget fekk ein heil del nye medlemer.

Økonomi

Laget sine inntekter har vore medlemspengar og gåver.

Kåken

Museet har også i år hatt bra vitjing.

Biletsamlinga

Biletsamlinga har også i år fått ein del verdfullt tilfang.

Ymse

Ca. 4 tonn arkivmateriell fra Norway Food i Bjørsvik er ei av sakene som sogelaget har arbeidd med. Tilfanget er no på plass i byarkivet i Bergen.

Funnet av Bjørn West-materiell i Masfjordfjella er ei anna sak sogelaget har arbeidd med. Her har ein hatt god hjelp av Svein Ove Agdestein

Medlemstalet er no 110.

Aktiviteten i laget er god, og når ein no har fått i gang medlemsbladet har og kontakten ut til medlemene blitt betre.

Gåver

Sogelaget har også i 1988 motteke ein heil del gåver. Mange er glade for at ting vert tekne vare på, og kan verta verande i bygdene våre.

Lindås Sogelag takkar:

Lars Eide	Olav Eide	Ingolf Fyllingsnes
Harald Høyland	Magnus Midtbø	Ivar Wergeland
Audun Ellertsen	Gunnvor Fossdal	Reidar Konglvoll
Karl Nesfossen	Harald Kjenes	Bjarne Tveit
Henrik Mongstadøyvin	Hundvin	Jan Axel Eknes
Olav Fosse	Sigbjørn Urdal	Norway Food
Lars Eidsnes	Sygny Eikemo	Magnus Hodnekvam
Olav Førde	Olav Thorsheim	Johan Hodneland
Harald Eide	Ragnvald Totland	Sverre Wergeland
Karstein Stene	Edv. Elsrud	Lillemor Thorsheim
Knut Thorsnes	Malfred Vågseth	Arnstein Kristiansen
Bjørn Stenseth	Sellevoll	

Thorsheim, 6. februar 1989

Jan B. Thorsheim

MARIE MÜLLERS KJEKSFABRIKK
Av Nanna Ebbing

En sped begynnelse.

Da den landskjente fabrikken ble grunnlagt var det ikke en fabrikk i den forstand vi tenker oss en fabrikk i dag. Det var ikke noe ruvende anlegg med en rykende skorstein.

Nei, bedriften startet i et kjøkken, i Marie Müllers eget på Alver gård, bruksnr. 1, og som navnet tilsier var det Marie Müller som begynte virksomheten, og det i den absolutt beskjedne målestokk.

Hvem var så denne damen?

Marie Müller ble født i Bergen 5. juli 1836 som eldste datter av den kjente pioneren på mange områder, brigadekaptein Georg Carl Christian Wedel Prahl, og hans hustru Henriette (Henny) Munster, som vokste opp på Voss, der Morten Wendelboe Munster var sokneprest og prost.

Marie var den eldste av de "syv militære piger" som Prahls døtre ble kalt som døtre av en fremstående offiser, og på grunn av den strenge "militære" oppdragelse de fikk.

Hun ble gift med kornhandler August Müller i 1854, og ble barnløs enke i 1868. Men hun var ikke rádløs i en tid det var en ulykke å bli enke uten papir på yrkesutdannelse. Hun hadde arvet sin fars initiativ, fantasi, pågangsmot, arbeidsglede og gode helse, alt sammen egenskaper som kom til nytte i et langt liv i arbeidets tjeneste.

Da Prahl i 1859 kjøpte en gård i Alversund etter å ha solgt og avviklet sine forskjellige foretagener i Bergen, regnet han sikkert med sin Maries assistanse. Han sa en gang om henne: "Du Marie ville få allting til å gro selv om du havnet på en øde øy!"

Kapteinens eneste sønn, Haakon Adelsten f. 1848, var førstestyrmann på barken "Bjørn", og druknet da skipet forliste i Biscayabukten 23.

desember 1872. Skipet var på vei til Europa fra USA med en kornlast. Han var den yngste i barneflokken på åtte, og tapet av den eneste sønnen var et ulegelig sår for de gamle foreldrene. Døtrene var gift eller forlovet og var bosatt i Bergen, men Marie flyttet hjem til Alver og foreldrene da hun ble enke.

Da "gamle Prahl", som han ble kalt i bygden, døde og moren satt igjen som enke, var det ikke kontanter igjen, og Marie var 47 år. Da overtok hun gårdsstellet, hun var vant til å arbeide og hadde deltatt i og sett det store areidet faren hadde nedlagt for å nydyrke gården, drenere vannsyke myrer og å innføre hestedeskap som jernplog, slåmaskin -den første i Nordhordland- og annen redskap.

Hagebruk

Ideer slo ned i Marie. Hun utnyttet først og fremst de mulighetene jorden, gården, bød på, og startet et utstrakt hagebruk, plantet frukttrær og bærbusker av mange slag, dyrket opp en grønnsakhage og hadde dreng og budeie til hjelp. På landbruksutstillinger som etter hvert ble arrangert rundt om, særlig i Bergen, stilte hun ut sine produkter som frukt, grønnsaker, bær og hjemmelaget fruktvin som hun produserte for salg, og høstet både medaljer og æresdiplomer. Det siste var det gjæveste.

På kjøkkenet

Kjeksfabrikasjonen så dagens lys på kjøkkenet på gården. Ingen investorer sto bak med økonomisk støtte. Det begynte tvert i mot med at hun eksperimenterte med deiger til

havrekjeks, som hun mente var sunn og holdbar kost. A propos det kan jeg fortelle at under første verdenskrig, 1914-18, malte hun havren på Jakob Fosse sin kvern som lå nordenfor Fosseelven. Mange kverner var i drift den gangen på Fosse.

Klokken 5 om morgenens var hun i sving med deigen, og sent på dag når bakeren i Kråkeviken (Larsen?) var ferdig med å bruke bakerovnen, ble hun rodd over sundene, hadde med plater til havrekjeks og fikk bruke hans ovn, hvor kjeksen ble stekt. I belgmørke dro hun hjem til Alver med kjeksen, som måtte pakkes i blikkbokser. Og slike skaffet hun ved å bytte inn familiens vakre servise med bokser. Kjeksene ble pakket i trekasser og sendt med båt til byen. Det hendte at den ble returnert fordi de ble harske etter lang lagring. Det var en stor skuffelse for Marie.

Men - hun ga ikke opp, selv da hennes gamle mor, f. 1810, sa: "Marie, Marie, du gjør oss enda mer arme med din kjeks enn vi er fra før!"

Endelig lykkes det Marie å fremstille en holdbar type etter utrettelig slit og iherdighet. Arbeidstiden var fra klokken 5 om morgenens til sene kvelden, da var resultatet 1 1/2 boks eller ca. 6 kg. ferdig vare.

Slik drev hun de første tre årene. I 1887 våget hun å satse på egen bakerovn og ansatte en baker. Det begynte å gå fremover selv om metoden fremdeles var enkel. Alt ble utført ved håndarbeide. Kjeksen ble stemplet ut av den utvalsete deigen med håndstempel, som kuttet ut tre kjeks om gangen.

Maskinene kommer.

Ut i verden måtte hun for å lære og for å se på maskineri og nyheter i faget. To ganger var hun i Tyskland, og 63 år gammel tok hun søster-sønnen Haakon Glatved med til USA for å studere moderne kjeksfabrikasjon, og kom hjem med nye ideer.

Hvordan skaffe kapital? Hun solgte en gårdpart av Alver som faren hadde kjøpt som tilleggsjord. Hun hadde veiet for og imot, og regnet ut at verdien av jord kunne lettere forrentes ved å produsere kjeks enn ved å drive jorden med leiet hjelp.

Bedriften skjøt fart, maskiner som mikser (elltemaskin), valse, stempler og sprøyte kom til gårds og ble plassert i ny bakeribygning med to murte bakerovner. Kjeksens gode rennøme var den beste reklamen, produksjonen økte. Med Marie Mullers ledelse gikk det lille hjemmebakeriet over til å bli en landskjent bedrift, et storverk reist av en enslig, halvgammel kvinne i en tid lenge før kvinnesaken ble kjempet frem.

Vareassortementet ble utvidet til hele 50 ulike kjekssorter i løpet av vårt hundreårs første tiår, alltid med "Marie Müllers Havrekjex" som hovedprodukt. Den ble anbefalt av leger som drev kostholdsveiledning som et meget sunnt produkt. Til dessertblandingene av finere kjeks eller "småkaker" brukte hun syltetøy av egen avling til fyll. En stor oppmuntring var det da hun på den store "Bergensutstillingen" i 1910 oppnådde æresdiplom for sine produkter.

Maskinene gikk, arbeidsstokken økte med flere bakere i fabrikken og jenter på pakkelageret. Keksene ble pakket i solide trekasser og kjørt til Tveitekaien av drengen med hest og vogn, sendt videre med rutebåten til Bergen og derfra land og strand rundt. På pakkelageret var en betrodd medarbeider i sving med å klestre de karakteristiske blå omslagene rundt de ferdigpakket boksene.

Det var vanlig at døtre av Maries søstre og venner hadde sin Alver-tid i fabrikken. De arbeidet med å stable og pakke kjeks i bokser mot opphold og en liten godtgjørelse for hver boks de klarte å fylle. Om sommeren var det travelt med bærplukking og sylting.

Jentene lærte ikke bare å pakke kjeks og arbeide sammen, de lærte også arbeidsmoral, kunne noen av dem fortelle undertegnede. De var da blitt gamle selv. Blandt annet startet arbeidet hver morgen med en kort andakt hvor Marie selv leste dagens tekst, en skikk som varte også opp i min egen tid som lagerjente. Tenk på det i dag. Hver morgen ble maskinene stanset, alle ansatte ble samlet i den gamle spisestuen ved siden av pakkelageret, det ble sunget og lest langt opp i vårt hundreår. Så langt jeg husker bad min far selv Fadervår.

Personen Marie Müller

Vi har hørt at Marie Müller var uhyre arbeidsom. Hun hadde -merkelig nok- et stille, noe tilbakeholdent vesen, er blitt meg fortalt. Der hun var døde sladderen bort. Hun hadde en rank holdning, et klokt, fast blikk, dyp, sangbar stemme og hun var som min far og alle hennes søstre meget musikalsk, hadde piano og spilte selv som hele familien også gjorde. Det hørte den gangen med til oppdragelsen innen borgerkapet. På varme sommerdager ble bygdefolk invitert på "konsert" i hagen på Alver, alle vinduer og dører ble åpnet, og Marie eller andre trakterte det første pianoet i Alversund. Det ble sunget flittig. Alle hadde tillit til en person som Marie Müller. Godgjørende var hun også. Hun tjente jo penger, og veien til "Fru Müller" var lett å gå. Hun hjalp alltid. En huslyd på Alver hadde mange barn, det var ti eller tolv, og den yngste ble ikke døpt. "Du må døpe barnet," sa Marie Müller til moren. "Nei, de hadde ikke flere navn," svarte hun. "Så kall henne opp etter meg," sa Marie Müller. Og slik ble det, med Marie Müller selv som fadder.

Også ungdomslaget og Alversund Musikklag hadde hennes bevåkenhet. Da musikklaget ble stiftet av Johan Litteskare, blandt andre, var veien til økonomisk støtte lett å finne. Grunnen til at hun holdt seg ungdommelig og aktiv var at hun alltid hadde ungdommen hos seg, sa hun selv. Både Ole Bull og Bjørnstjerne Bjørnson besøkte henne på Alver, og Caroline Reimers, senere Bjørnstjerne Bjørnsons hustru, var prahldøtrenes venninne. Deres hjem lå vegg i vegg i Bergen.

Marie Müller ble høyaktet for sin samfunnsånd og for den opplysning hun formådde å spre i sitt kjære Alversund på ymse vis. Hun ble allerede i sin samtid betraktet som en foregangsvinne.

Hun døde i desember 1912. Den dagen hun døde, sto hun opp til vanlig tid kl. 5 om morgenen for å gjøre i stand julegaver som skulle sendes rundt i bygden til gamle og andre. Gavene? Det var poser med mel, sukker, fint brød, rosiner og nøtter bl.a. Posene ble kjørt rundt med hest og slede.

Akkurat i de dagene hun døde skulle nevøen Haakon Glatved-Prahls overta gården og fabrikken. Til ære for og til minne om sin far utvirket hun at Haakon Glatved tok navnet Prahls i etternavnet. "Den gamle kapteins" navn skulle føres videre. Hans sønn var død. Haakon Glatved-Prahls var oppkalt etter sin morbror, og var sønn av Nanna Munster Prahls, f. 1845 og d. 1937, og kand.teol. lektor og klokker i Korskikken i Bergen Hans Peter Bay Glatved f. 1827, d. 1906.

Som et kuriosum kan jeg fortelle at min far, Haakon Glatved-Prahls, signerte alle forretningspapirer, også sjekker med Marie Müller, og presenterte seg ofte også slik, til mange store forundring.

Som ung var Haakon Glatvdet-Prahl foruten i USA som nevnt, også i England (Huntley & Palmers Busquits), og i Göteborg for å lære, og 78 år gammel dro han alene til Danmark, (Oxford Kexfabrik) for å kikke på nye ting i bransjen.

Voss februar 1989
Nanna Ebbing

STRILAMÅL: RUSTFRITT STÅL!

Nokre ord, ordtøkje og herme frå det gamle bygemalet. Kjelder: Ivar Aasen, Einar Seim m.fl.

marimøss, marimesse: 25. mars. "Marimess tide er dag og natt like vide."

håballen: Årstida mellom våronn og fyrste slått.

last: Syndig vane. "Last og lyte vil aldri tryte."

lasta: Klaga, kjæra på. "Noko av korom (kvart) er ikkje å lasta," sa mannen, dei spurde om han ville ha øl eller brennevin

leita på: Røyna hardt. "Å springa motebakken med munnen full av mjøl og syngja, er noko som leitar på."

dalga: Tukta, slå til. "Eg slo nok i miss," sa slaktaren, han slo til guten i staden for stuten.

møn, møna: Munar. "Det kunne vore mun i mindre," sa kallen, kjerringa fekk tvillingar.

dykja: Bløffa, skryta. "Han er 'kje alltid best han som dykjer mest."

NOKRE HISTORIER

Fortalt av Arne Bjørndal etter gamle folk i Hosanger.

Hosangerkyrkja.

Då det vart snakk om Gudshus, var ingen her så opplyste at dei brydde seg om noko kyrkje. På 1200-talet var det likevel ein og annan som tok til å tenkja på å få seg eit Gudshus.

Så var det nokre karar som reiste i almenningen og hoggde kyrkjetømmer. Almenningen var sams for Haus og Hosanger i dei dagar, der kunne kven som helst av folk i prestegjeldet hogga hustømmer så mykje dei ville. I almenningsskogen var det mykje tømmer på den tid. Og der hoggde dei kyrkjetømmer åt Hosangerkyrkja, fortelst det. Det var ein plass sørانfor Vare. Og både Børslia og Kvammen høyrdet til denne almenningen, dei kalla.

Staden dei kom til sjøen er kalla Kjerkjevik den dag i dag.

Det var avgjort at kyrkja skulle stå på Eknes, på storåkeren hans Erik, Myrflåten, dei kallar. Og mykje tømmer var alt kome til Kjerkjevika og var gjort fast der. Men kva som er sant eller ikkje, høyrdet dei fleire gonger ei usynleg ánd syngja verset: "O Gud i himmelen se hertil og lad dig det forbarme".

Korleis det så bar til så var noko av materialen som låg i Kalvikjæ kome til Holme (Hosanger). Ingen visste korleis. Men etter det som hadde hendt, trudde dei det var såleis laga at kyrkja skulle verta ståande på Holme.

(liknande soger vert fortalt om mange kyrkjer.
m.a. Hamrekyrkja.)

Bryllupsskikkar i Hosanger.

Bryllupsalta var maten med første bordsæta fisk og poteter. Det vart dekka på med treborskars og tolleknivar, store smøraskar og stettar, og der kunne ofte liggja nesten ei halv våg smør på ein einskild av desse smørkjeralda.

Kjømeisteren peika ut to brudegjenter, to leiesveinar og ein kjellarsvein.

Bryllupsdags morgenon fek gjestene nøring, ein neve lefsekling med gamalost og ein med sirup, to stumpekaker og to kringler.

Omlag midt i bryllupet fekk dei nøring att, lik den første. Og tredje gongen - til vanleg siste kvelden i laget - fekk dei etter nøring. Det var tjerost (mjølkeost), eit par betar brudekaka og eit par kringler, -flettakringler vart dei kalla.

Kyrkjeferdsdagen gjekk brur og brudgom kvar for seg. Leiesveinane leidde brudgommen, og brudegjentene leidde brura. Og mellom brur og brudgom var det til vanleg 8-10-12 steg. På brudebåten sat bru og brudgom på kvar si tofte. Leiesvein og brudegjenter passa kvar sitt. Når dei kom til kyrkja gjekk dei som nevnt ovanfor. Og først når vigslinga var gjort, fekk brur og brudgom gå saman. Bryllupet varde 4 døger. Det var alltid skålabryllup. Og skålapengane var for det meste 2 dalar.

Drikkevara var 2 tunner øl, eit anker til ei halv tunna brennevin. Og i bryllupslaget var der 30-40 menneske, stundom meir.

Dansen var for det meste springar, ruddl og krossdans, og så litt halling. Visesong og stevjing var ofte beste tidtrøyte. Og bar det på kappsynging -som det jamt gjorde- kunne det verta både forvitneleg og morosamt.

Friing

I gamle dagar var det vågsamt å gå gardimellom når ein bar på kalvskinn. Ein la det ut såleis

at han for på friarfot som bar slikt under armen. Svaret friaren hadde fenge kunne ein sjå av måten han bar kalvskinnet på. Bar han det slik at rova hang bakom albogen, hadde han fått nei. Hang ho framom var det ja.

Julereia

Ho Ågeta Bjørgo tente i Målvik ei tid. Det var no visa å brugga til jul i dei dagar, det var like så visst som å baka, det. Og ein dråpe øl laut dei ha både til seg sjølve og til dei som til huset kom, skulle det vera noko stell på det.

I Målvik gløymde dei heller ikkje å skjepa julebrygget til. Og dei let fagnaleg ned. Men dei hadde ikkje stort nok kjerald. Og så laut dei til Kleiveland og låna bruggeså. Det var ein hard vinter det året. Isen låg kjørande mest heile Osterfjorden, så dei gjekk isen til Kleiveland. Bruggesåen fekk dei, og så gav dei seg på heimveg.

Det var alt så nær innunder jul at dei kunne ikkje vera heilt trygge for julereia. Og for at dette tyraset ikkje skulle gjera noko spikk med dei, holvde dei såen på isen og drog han på den måten med seg. Dei merka ingen ting med det same. Men då dei kom under Tjuaberget, såg dei heile julereia koma ut på isen og stemde beint i mot der dei kom. Dei forstod det bar gale til, og sette på sprang alt det vann. Og hadde ikkje dei Målvika vore så snåpe på foten, kunne det bore gale til den kvelden, sa ho Ågeta.-

M I M R A er navnet.

Det kom berre eitt framlegg til navnetevlinga i tillegg til det mellombels framlegget, og juryen har etter det avgjordt at bladet skal heita MIMRA. Nokon spør kva som ligg i dette navnet, og då ilar mē til og slår opp i Ny-norskordboka, Definisjons- og Rettskrivingsordbok utgjeven av Det Norske Samlaget i 1986. Den fortel at ordet "mimra", islandsk mim(p)ra, har to tydingar:

1. Røre lippene, skjelve kring munnen.
2. Minnast gamle dagar.

Ein kan vel trygt seia at navnet har dobbel botn, men me vel å stø oss til siste tydinga.

MIMRESTUND

Dei sat på ein benk uti hagen
han Per-Ola og han Jon Lund
det leid alt langt utpå dagen
so lang vart den mimrestund.

Fleirfoldige år var lidne
sida sist dei to talast ved
no sat dei med kvar sitt bidne
og skåla til sol gjekk ned.

Jon: Kona mi er ein engel go
djupt eg elska mi kjære Gro.
Per-Ola sukka og svara som so;
Du, Dreå mi ho lever endå, ho.

-romy-

Redaksjonskomite:
Ottar Styve
Arvid Hagesæter
Einar Helland

Adressa til bladet: Ottar Styve, 5164 Hjelmås

Telefon til bladet
Arb. 350555
Pr. 353302